

zást és a rétegi hovatartozást is meghatározza. A legmagasabb képzettséggel rendelkezők körében gyakori a nőtlenség, magas a házasságot kötők átlagos életkora, a fiatalok házasága pedig ismeretlen. Az egyetemi képzettségűek esetében a házassági jellegzetességek és a képzettségi szint közötti összefüggés kifejezettebb, mint amennyire a rétegek és foglalkozás szerinti vizsgáldások esetében kimutatható. Típus és egyéb jellegzetességbeli különbségek mutathatók ki a házasságokban etnikai csoportok szerint is. A kulturális sajátosságok itt teljes egészében kifejezésre jutnak, különösen a kapcsolatok általánosan elfogadott szabályaitól való eltérésben.

A szerzők által végzett felmérés és kutatás célja volt egyebek között, hogy a házasságokról, háztartásokról, a családokról és családi fogyasztásról napjainkig összegyűjtött statisztikai adatokat sokoldalúan felhasználva újabb ismeretekkel szolgáljanak. Próbálkozásuk sikeréhez egyéb források is hozzásegítettek, például szociológiai, néprajzi, gazdasági és jogtudományi kutatások, amelyeket ugyancsak felhasználtak. Munkájuk joggal számíthat más családkutatók érdeklődésére, alapul és kiindulópontként szolgálhat újabb felmérésekhez, hasznos ismeretszerzéshez.

*Veronika Bajagić*

## A CSALÁDTERVEZÉS ÉS AZ EMBERI SZABADSÁG

Dr. Nevenka Petrić: Čovjekove slobode, rađanje, samoupravljanje. Kiadó: Svjetlost Sarajevo, Glas Banjaluka, 1981.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete trendszámításai szerint a világ lakosainak száma kétezerre megközelíti a hétmillárdot. A gazdaságilag fejletlen területeken demográfiai robbanásról beszélünk, néhány európai országban ugyanakkor megkezdődött a népességapadás. Sokan felvetik a kérdést, vajon a gazdasági fejlődés lépést tud-e tartani a népesség fejlődésének ütemével. Már a XVIII. század végén Thomas Robert Malthus (1766—1834) megfogalmazta reakciós elméletét, amely szerint a termelés és a népesség növekedése közötti szakadék állandóan növekszik, az életszínvonal pedig szüntelenül csökken. Szinte ezt a szakadékot csak a szegények túlszaporodásának megakadályozásával lehet megszüntetni.

Egyes kapitalista közgazdászok ma is azzal ijesztgetik az emberiséget, hogy az ilyen mértékű szaporodás

túlnépesedéshez, és az ezzel járó nélkülözéséhez, éhinséghez vezet. A malthusianizmus különböző elméleti variációkban ma is fellelhető. Modern változatai (a neomalthusianizmus vagy újabban a neoneomalthusianizmus) azt hirdetik, hogy minden erővel elő kell segíteni a születéskorlátozást. Azt bizonygatják, hogy a világ máris túlnépesedett, katasztrófának néz elébe, ha a népesség szaporodását nem korlátozzák. Az élelmiszerek termelésének és a világ népességének, „helyes arányát” csak drasztikus módszerek (tömeges sterilizáció, járványok, háború stb.) állíthatják helyre.

Nevenka Petrićnek, a Jugoszláv Országos Családtervezési Tanács elnökének hazai viszonylatban egyedülálló munkája: *Az emberi szabadság, születés, öngazgatás* alapos történelmi-társadalmi elemzéssel mutatja be az ókortól máig, hogy milyen elméletek, szokások, vallásos felfogások irányították, szabályozták a

világ egyes területén a népesedést, a születésszabályozást.

Könyvének egyik fő érdeme a malthusianista népességelmélet, valamint modern változatainak alapos marxista bírálata.

Kifejti, hogy a malthusianizmus tételeit a marxizmus nagyjai megdöntötték, mivel kimutatták, hogy gyorsabb ütemű gazdasági fellendülést lehet elérni a technika és a munkatermelékenység fokozásával, valamint a gazdasági, társadalmi viszonyok megváltoztatásával, s így a népesedés nem akadályozza a gazdasági fejlődést, az életszínvonal emelését.

A könyv az első részében áttekintést ad arról a sokoldalú aktivitásról, amelyet Jugoszlávia hazai és nemzetközi szinten sikeresen fejtett ki a malthusianizmus ellen a népességelmélet marxista megvilágításával.

A műben a családtervezés tényleges értelmezést kap, ugyanis sokan azt tartják, hogy a családtervezés a születések számának korlátozását (művi vetélés, fogamzásgátlás stb. útján) jelenti a család életszínvonalának megtartása vagy annak emelése érdekében. A könyv szerint a családtervezés az ember szabadságának és szocialista öngazgatású társadalmunk fejlődésének a gyümölcse, alkotó komponense. A családtervezés nálunk azt jelenti, hogy a szülők maguk határozzák meg gyermekeik számát, születési idejét és ütemét a számukra legkedvezőbb feltételek mellett; azaz úgy tervezik meg a maguk életét, hogy abban a gyermekeknek is legyen helyük és szerepük. Nem születéskorlátozásról van szó; a családtervezés nem a megszületendő gyermek ellen van, hanem ellenkezőleg azért, hogy a szülők felkészülten, örömmel várják az újszülöttet. Egyúttal jelenti a gyermek felneveléséhez szükséges anyagi, szociális, egészségügyi, pedagógiai, kulturális stb. feltételeknek a szülők a

szocialista öngazgatású közösségünk összefogásával történő biztosítását is.

Nevenka Petrić a könyv címében a születés mellé rendel még két kategóriát, az emberi szabadságot és az öngazgatást. Mi tette indokolttá, hogy ez a három fogalom egymás mellé került?

A társadalmi fejlődéssel, a tudományos forradalommal, a gazdasági és kulturális változásokkal összhangban az ember, főként a nők társadalmi szerepe lényegesen új területet kapott. A régi patriarchális család is átalakuláson ment át, és a mai családot egyre inkább jellemzi a családtervezés. Igaz, hogy a haladó társadalmi erők már a felszabadulás előtt is, de különösen népi forradalmunk győzelme után küzdöttek a női egyenjogúságért. Ez a küzdelem felölelte, magában foglalta a születésszabályozáshoz való jogot is. Több évtizedes képviselőházi parázs viták után végre 1969-ben a szövetségi képviselőház határozatot hozott a családtervezésről, majd ezt követően az 1974-es alkotmányunk 191. szakasza kimondta: „Az embernek joga van a születésszabályozásra”. Így hazánkban a családtervezés szerves része az ember szabadságának, jogainak és kötelességeinek. Az orvostudomány hozzájárulásával az ember úrrá lett a természet bizonyos erői felett. Mint ahogyan Engels mondja az *Anti-Dühring*-ben: „A szabadság nem a természeti törvényektől való képzelt függetlenségben áll, hanem e törvények felismerésében és az ezáltal megadott lehetőségekben, hogy a természeti törvényeket tervszerűen meghatározott célok szolgálatába állítsuk... A szabadság tehát a természeti szükségszerűségek megismerésén alapuló uralom magunk és a külső természet felett...”<sup>1</sup>

Harcot jelent ez a könyv a kettős

<sup>1</sup> Engels: *Anti-Dühring*. Újvidék, 1952. 119. oldal.

erkölcs ellen, mert értékes történeti áttekintést is nyújt a nemek közötti egyenjogúságért folyó harcról. A munkásmozgalom kezdettől fogva, de a marxizmus nagyjai is küzdöttek a kettős erkölcs ellen, hogy kétféle mércét alkalmazzanak a férfiak és a nők szexuális magatartásának megítélésében. A nőknél szigorúan vették a valláserkölcsi szabályokat, míg a férfiaknál nem. „Burzsoáink nem elégednek meg az- zal, hogy proletárjaik felesége és leányai rendelkezésükre állnak, a hivatalos prostitúcióról nem is beszélve, hanem fő gyönyörűségüket abban lelik, hogy egymás feleségét elcsábítják.”<sup>2</sup> Marx és Engels felfedték a szexuális kizsákmányolás, a prostitúció gazdasági okait. Kifejtették, hogy amikor a proletárforradalom az emberi szabadságért küzd, síkkraszáll ugyanakkor a nemek egyenjogúságáért is.

N. Petrić a JKSZ kongresszusi határozatainak elemzésével szemléletesen érzékelteti, hogyan szorítottuk vissza a kettős erkölcsi normákat, és hogyan járultunk hozzá a nemek közötti humánusabb, demokratikusabb kapcsolatok kibontakozásához.

Valljuk, hogy a szülőknek meg kell adni azt a szabadságot, jogot és lehetőséget, hogy saját tervezésük alapján döntsenek, hány gyermeket vállalnak örömmel. A nem várt, nem kívánt, a „terven felül” érkező gyermeket a szülők nehezebben tudják érzelmileg elfogadni, megszeretni. A nem kívánt gyermeknek a család nem fogja biztosítani a testi-lelki fejlődéshez szükséges kedvező légkört. A családtervezésnek az a feladata, hogy a gyermek nemzése ne a véletlen, vagy az állam, a társadalom befolyásán alapuljon. Tehát nem lehet egyenlőségi jelet tenni a népességpolitika és a családtervezés közé. A mi családtervezési po-

<sup>2</sup> Marx—Engels: A Kommunista Párt kiáltványa. Novi-Sad.

litikánk lényege a családalapításhoz szükséges feltételek önigazgatású döntéshozatallal való biztosítása, hogy a szülők szabadon dönthesse- nek a gyermek világrahozataláról, a születendő gyermekek számáról, fel- neveléséről.

A családtervezéssel kapcsolatos alkotmányos jog szerves tartozéka szocialista önigazgatású társadalmunk építésének. Megvalósításához gazdasági, jogi egészségügyi, pedagógiai stb. jellegű társadalmi összefogásra, akcióra van szükség. Főként arra, hogy a társult munka keretében a munkásosztály részt vegyen az anyagi és szellemi eszközök és erők mozgósításában. Ebben az igazi emberi szabadságért folyó küzdelemben nemcsak a munkások, a polgárok, a szülők és a leendő szülők mint egyé- nek érdeke található meg, hanem egyidőben a társadalom érdeke is. A családtervezési jog gyakorlati meg- valósulása sokban függ az önigazga- tás fejlettségétől.

N. Petrić a családtervezési jogot főként társadalmi-politikai aspektus- ból vizsgálta, miközben rámutatott azokra a filozófiai, szociológiai, gazdasági, egészségügyi, demográfiai, lélektani, etikai és pedagógiai prob- lé mákra, amelyek további tudomá- nyos méretű kimunkálást igényel- nek. Ezt a komoly munkát valóban el kell végeznünk, hogy az ember- nek ez a joga — ami szabadságának egyik lényeges tényezője — a gya- korlatban is beteljesüljön.

Hazánk sokat tett annak érdeké- ben, hogy a fentiekben értelmezett családtervezés nemzetközi méretek- ben is kibontakozzon. Jugoszlávia ugyanis tagja és aktív résztvevője a Családtervezési Tanács Nemzetközi Szervezetének (International Planned Parenthood Federation). Ezt a szer- vezetet az Egyesült Nemzetek Gaz- dasági-szociális Tanácsa 1965-ben mint tanácsadó testületet hivatalosan is elismerte.

A mű foglalkozik a családtervezési mozgalom külföldi eseményeivel is, ami csak növeli értékét.

### *A nemek egyenrangúságára való nevelés*

A mi családtervezési politikánk megvalósításának egyik jelentős feltételét képezi a nemek közötti humanus viszonyra való nevelés és a gyermekneveléshez szükséges teljes mértékű felelősségtudat kialakulása. A pedagógiának és a nevelés gyakorlatának még nem sikerült felszámolnia a letűnt társadalomban kialakult nemek közötti magatartási formákat és a szexualitás tabu jellegét. A vadasági iskolák nevelési terve ugyan szól a nemek közötti egyenrangúságra való nevelés feladatairól, de több oka van annak, hogy a realizálás még késik. Egyik ok, hogy a nemek közötti humanus viszonyra való nevelést szinte „kiszakítjuk” a nevelési folyamat egészéből. És nem lehet ezt a feladatot egy-két felvilágosító előadással, kampányszerűen „elintézni”. Azonkívül az a nevelő, aki megpróbálkozik e kérdéssel foglalkozni, az főként az ismeretközlésre, általános elvek hangoztatására szorítkozik. Az alapvető nehézségek a fiatalok körében nem ebből származnak. A tömegkommunikációs eszközök (a sajtó, a rádió, a film, a televízió) sokat tesznek az információnyújtás, a progresszív nemi nevelés terén. Az ismeretek, az elvek minden fiatal számára hozzáférhetőek. A fő problémát az etikai vonatkozások képezik. Hiányoznak a megfelelő modellek, értékszempontok, a helyes szülői és nevelői attitűdök, a gondolkodásra, az új erkölcsi normák szellemében történő viselkedésre való készítés.

Szocialista öngazgatású társadalmunk érdeke, hogy a fiatalok szabad emberként tudjanak élni alkotmány adta családtervezési jogaikkal, hogy

a család hiánytalanul betölthesse funkcióit, hogy a házastársak kibontakoztathassák teljes személyiségüket, hogy kapcsolatuk stabil legyen, hogy mély felelősségtudattal vállalják az örömmel várt gyermekük egészséges és harmonikus környezetben történő felnevelését.

A szülői szerepre a fiatalokat fel kell készíteni. Nem bízhatunk semmilyen „szülői, anyai ösztönben”. A gyermekek vállalása, azok felnevelése nem alapulhat ösztönös viselkedésen, hanem tudatos, társadalmilag befolyásolható készségen, képességen. Ilyenek egyebek között: a gondoskodási és segítőkészség, az alkalmazkodási készség.

Összegezősként: Nevenka Petric négyszázhetven oldalas igen izléses kivitelezésű könyve jelentős értékű tudományos munka. Véleményem szerint fontos mű a marxista világnézetre való nevelés szempontjából.

A nemek közötti egyenrangúságra való nevelésben régebben sok volt a tisztázatlan kérdés, igen bizonytalannak voltunk, hogy a marxista világnézet hogyan viszonyul a szexualitáshoz, a nemi erkölchöz, a nemi élethez. Ez a mű, amely a családtervezést társadalmi-politikai szempontból tudományos alapossággal vizsgálja, határozott, marxista iránymutató a világnézeti nevelés kérdésében. Az ember szabadsága, a családtervezés, az öngazgatás olyan szoros összefüggésben van egymással, hogy a mű elolvasása után szilárd meggyőződés, hogy ezt a kérdéskört az ifjúság eszmei-politikai képzésének tantervi anyagaként kellene boncolgatni. Ez a téma a tudományos világnézetre való nevelésben nemcsak társadalmi szempontból jelentős, hanem elősegítheti az emberibb, szabadabb személyiség totális kibontakozását, valamint a nemek közötti együttélés szabadabb, humanusabb társadalmi formáinak kialakulását.

Újhelyi Zoltán